

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩ
ΝΙΝΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1956

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ. Κ.Ε.Π.
ΙΩΝΙΝΑ 2005

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ FREUD

ΕΝΑΣ ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ο Freud βρίσκεται, χωρίς αμφιβολία, μέσα στην πρώτη δεκάδα των σοφών που με το όνομά τους εσφράγισαν ήδη τον αιώνα μας. Η επίδρασή του σε όλους σχεδόν τους τομείς της πνευματικής μας ζωής είναι και θα είναι για πολλά χρόνια άκομη βαθειά. Έχει μάλιστα τούτο το κοινό με τους ισχυρούς ανθρώπους ο Freud: ότι η επιρροή του απλώνεται σε ολόκληρο το πνευματικό μας σύμπαν (όχι μόνο στην Έπιστήμη, αλλά και στην Τέχνη και στην Παιδεία, και σ' αυτήν ακόμη την κίνηση των ήθων) με τρόπο που ενώνει και χωρίζει τους ανθρώπους. Όπως έγινε με τον Darwin και τον Marx, έτσι και με τον Freud διαιρούνται (έπιστήμονες, λόγιοι και κοινόν) σε οπαδούς και αντίπαλους, σε φροϋδικούς και αντιφροϋδικούς: tertium non datur. Ίσως τώρα μόλις πάει να γίνει ήσυχότερη η ατμόσφαιρα: ο θαυμασμός και η αντιπάθεια αρχίζουν να χαμηλώνουν τον τόνο τους και οι υπερβολές, από το ένα μέρος και από το άλλο, δίνουν πιά τη θέση τους σε μια ψυχραιμία και νηφάλια, σε μια κριτική τοποθέτηση της επιστημονικής προσφοράς του αυστριακού ψυχολόγου.

Η απήχηση που είχε στους συγχρόνους του το πλούσιο τούτο σε ιδέες έργο, ήταν ή τυπική. Πρώτα ξεσήκωσε θύελλα: έκπληξη, όργη, διαμαρτυρίες: «πρωτάκουστα πράγματα: ξευτελίζει τον άνθρωπο». Ύστερα η αιώρηση έφερε το άλλο άκρο: «τίποτα το πρωτότυπο: όσα αποκαλύπτει είναι από πανάρχαια χρόνια γνωστά»... Τούτο ακριβώς χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ματαιοδοξία: δεν ανέχεται το μέγεθος. Στην αρχή κραυγάζει ότι είναι επικίνδυνο: έπειτα αλλάζει μέθοδο και προσπαθεί να μās πείσει ότι δεν έχει καμιά ιδιαίτερη αξία.— Ας άφηγηθώ έδω ένα προσωπικό περιστατικό. Σ' ένα από τα πρώτα βιβλία μου (έδω και 25 χρόνια γραμμένο) είχα σημειώσει την παρουσία της φροϋδικής έρμηνείας του όνειρου μέσα στο 9ο βιβλίο της «Πολιτείας» του Πλάτωνα. Μια πανεπιστημιακή κριτική της έργασίας εκείνης μου καταλόγισε τότε την άνοσια πράξη να παραλληλίσω, έστω και σε μια λεπτομέρεια, Πλάτωνα και Freud! Διάβασα άργότερα την «Αυ-

τοβιογραφία» του Freud (που δημοσιεύτηκε άγγλικά το 1935) και είδα ότι, όταν κυκλοφόρησε το βιβλίο του: «Die Traumdeutung» (το 1900), ο άμερικανός ψυχολόγος Havelock Ellis τον έκανε μ' ένα άρθρο του να προσέξει την άπίθανη συγγένεια και να υπερηφανευτεί γι' αυτήν. Ίκανοποιημένος έλεγα μιά μέρα το εύρημά μου σ' ένα «συντηρητικό» ψυχολόγο: έπήρα την άπάντηση: «Πού είναι λοιπόν οι νέες ιδέες του Freud; Γιατί ο τόσοσ θόρυβος;»...

Ας έλπίσουμε ότι το τρίτο στάδιο, το κριτικό, που αρχίζει τώρα, θ' αποδώσει δικαιοσύνη στο μεγάλο ψυχολόγο. Θα τον κατεβάσει όχι μόνο από το παραπολύ ύψηλό βάθρο που του έστησαν οι έξαλλοι οπαδοί, αλλά και από το έλεεινό ικρίωμα που του είχαν έτοιμάσει οι φανατικοί έχθροί. Γιατί αυτός είναι της κριτικής ο προορισμός: να βάζει τον καθένα στη σωστή του θέση.

* * *

Πολύ δύσκολο έργο έχει να εκτελέσει ο κριτικός που θα επιχειρήσει να προσδιορίσει με άκρίβεια τις πραγματικές διαστάσεις της επιστημονικής προσφοράς του Freud. Για δυο λόγους. Πρώτα γιατί η προσφορά αυτή απλώνεται σε πολλούς και ποικίλους τομείς. Αρχισε από την Ψυχολογία με τις κλινικές παρατηρήσεις και τις θεραπευτικές πρωτοβουλίες ενός διορατικού ψυχίατρου. Αλλά δεν έστάθηκε εκεί: πολύ γρήγορα εξελίχτηκε σ' ένα γενικό θεωρητικό σχήμα προορισμένο να δώσει λειτουργική εξήγηση σε ολόκληρο τον ψυχικό βίο, στην κανονική συγκρότηση και στις τυπικές διαδικασίες του. Έπεκτάθηκε κατόπιν στα κοινωνικά και πνευματικά φαινόμενα με την πρόθεση ν' αναμορφώσει την έθνολογία, την Ιστορία, την κοινωνιολογία, τη θρησκείολογία και τις συναφείς έπιστημες με μιά φιλοσοφία του πολιτισμού που θα έξηγοϋσε γενετικά τα πλάσματα και τους θεσμούς της συλλογικής ζωής. Και στο τέλος άπόληξε σε μιά ολόκληρη μεταφυσική που έπαγγέλλεται να αποκαλύψει το έσχατο νόημα της Ύπαρξης και αναπτύσσεται από το ένα μέρος σε μιά κοσμοθεωρία, και από

τὸ ἄλλο σὲ μιὰ δεοντολογία. Οἱ μελέτες ποὺ ἀφιέρωσε ὁ Freud στὶς νευρώσεις, ἡ συνθετικὴ ἐργασία του «Εἰσαγωγή στὴν Ψυχανάλυση», ἡ πραγματεία του «Τοτέμ καὶ Ταμπού» καὶ τὰ δοκίμιά του μὲ τὸν τίτλο «Πέρα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς» χαρακτηρίζουν αὐτὲς τὶς τέσσερις ἀπόψεις ἢ βαθμίδες τοῦ ἔργου του. Τὸ πλῆθος τῶν διαφερόντων, ἡ πολυμέρεια, ἡ εὐρυμάθεια, ἡ πλούσια φαντασία, καὶ μαζί μιὰ ἰσχυρὴ τάση τεκτονικῆ πρὸς τὴ συστηματοποίηση καὶ τὴν ἐνότητα τῆς προοπτικῆς δίνουν στὸ ἀνήσυχο τοῦτο καὶ γόνιμο πνεῦμα τὴν ἰδιορρυθμία καὶ τὴ λάμψη του. Ἡ ἔκταση ὁμῶς καὶ ὁ πλοῦτος τῆς δημιουργίας του δυσχεραίνει σὲ ἀνάλογο βαθμὸ τὸ ἔργο τῶν κριτικῶν του.

Κοντὰ σ' αὐτὸν ὑπάρχει κ' ἓνας δεῦτερος λόγος. Ὁ ἴδιος ὁ Freud, ζωντανὸς στοχαστὴς καὶ ἐρευνητὴς ἀκαταπόνητος, καὶ περίσκεψη δείχνει καὶ κάποιαν ἐλαστικότητα στὶς ἰδέες· οἱ ὁπαδοὶ του ὁμῶς (ὅπως συμβαίνει συνήθως) εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δογματικοὶ καὶ ἀδιάλλακτοί. Ὑπάρχει λοιπὸν ἓνας «φροῦδισμὸς» τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἓνας «φροῦδισμὸς» τῶν ὁπαδῶν, ποὺ δὲν ταυτίζονται. Ἐπειτα, καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς ὁπαδοὺς παρουσιάστηκαν μὲ τὸν καιρὸ ἐξελίξεις καὶ διαφοροποιήσεις· ἡ ἀπλοϊκότητα, ἡ ἀφελὴς πίστη τῆς πρώτης (τῆς «μαχητικῆς») γενεᾶς ἔδωσε σιγὰ σιγὰ τὴ θέση τῆς σὲ μιὰ κριτικότερη στάση ποὺ ἐκδηλώνεται ὄχι μόνο μὲ δισταγμοὺς καὶ ἐπιφυλάξεις, ἀλλὰ καὶ μὲ τάσεις γιὰ ἀναθεώρηση τῶν ἀρχικῶν θέσεων, ἀκόμη καὶ μὲ ἀποσχίσεις. Σχολῆς μὲ σημαντικὲς μεταξὺ τους διαφορῆς δημιουργοῦνται μέσα στὴ φροῦδικὴ παράταξη, ἀκόμη καὶ «αἱρέσεις» ποὺ ἀποκηρύσσονται ἀπὸ τοὺς προασπιστὲς τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐκτός λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δύο πρώτους ἔχομε καὶ μιὰ σειρά πολλῶν ἄλλων τύπων «ψυχαναλυτικῆς θεωρίας» ἢ «ψυχολογίας τοῦ βάθους», πότε περισσότερο καὶ πότε λιγότερο φροῦδικῶν. Τὸ πλῆθος τοῦτο φέρνει κάποτε σὲ ἀμηχανία τὸν κριτικὸ δὲν εἶναι βέβαιος, ἂν οἱ θεωρίαι ποὺ ἐλέγχει ἐκπροσωποῦν μὲ ἔγκυρους τίτλους τὸν αὐθεντικὸ «φροῦδισμό»—τόσο περισσότερο μάλιστα, ὅσο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Freud συχνὰ τροποποιεῖ τὰ ἀρχικὰ σχήματα, γιὰ νὰ περιλάβουν τὰ νεώτερα εὐρήματα ἢ τὶς πρὸ πρόσφατες σκέψεις του.

Ἄν, παρὰ τὶς δυσκολίες αὐτές, δοκιμάσουμε νὰ σταθμίσομε τὴν ἐπιστημονικὴ προσφορὰ τοῦ Freud, μποροῦμε περιοριζόμενοι στὴ Γενικὴ Ψυχολογία καὶ στὴ Φιλοσοφία τοῦ Πολιτισμοῦ (ἀφήνοντας δηλ. κατὰ μέρος τὴν Ψυχιατρικὴ, ὅπου ὁ συντάκτης τοῦ ἀρθροῦ τούτου δὲν ἔχει εἰδικότητα, ἄρα καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀποφαν-

θεῖ, καθὼς καὶ τὴ Μεταφυσικὴ τοῦ φροῦδισμού, γιὰ τὶς κοσμοθεωρητικὲς συζητήσεις δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ πείσει τοὺς ἀντιφρονούντας γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν κριτηρίων του) νὰ προσγράψομε στὸν ἰδρυτὴ τῆς Ψυχανάλυσης πρῶτα τὶς ἐξῆς θετικὲς ὑπηρεσίες:

1ο Μὲ μιὰ τολμηρὴ διατομὴ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἀποκάλυψε τὴ διάστρωσή του καὶ ἔδειξε τὴ συγκρότηση, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴ σημασία τῆς ὑποσυνειδητῆς σφαίρας γιὰ τὴν ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ μας ζωὴ.

2ο Διερεύνησε τὴ φύση καὶ τὴ λειτουργία τῶν κινητήριων μοχλῶν τοῦ θυμικοῦ, τῶν ἐνστικτῶν καὶ τῶν ὁρμῶν, καὶ ἐξήγησε τοὺς ποικίλους τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους συμπυκνώνεται καὶ διαχύνεται τὸ «δυναμικὸ» τῶν βασικῶν τούτων γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ζωῆς στοιχείων.

3ο Ἐδειξε τὴ δύναμη καὶ τὴ σημασία τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστικτοῦ, καθὼς καὶ τὸ ρόλο (τὸ φανερὸ καὶ τὸν ἀφανῆ) ποὺ παίζει τὸ ἐνστικτο τοῦτο στὴ διάπλαση τῆς προσωπικότητας καθὼς καὶ στὴ γένεση τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ.

4ο Ἀνάλυσε τοὺς πολύτροπους μηχανισμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους δουλεύουν οἱ κύριες ψυχικὲς δυνάμεις, στὸ περιθώριο τῆς ἐλεγχόμενης προσωπικῆς ζωῆς, καὶ ἐξήγησε τὸ πῶς ἡ ἀτομικὴ μας ὕπαρξη, ἡ μοῖρα μας, κρέμεται κάποτε ἀπὸ ὀδεύσεις καὶ δεσμεύσεις τῶν ὁρμῶν κατὰ τὸ πρῶτο στάδιο τοῦ βίου, στοὺς χρόνους τῆς βρεφικῆς καὶ παιδικῆς ἡλικίας. Καὶ

5ο Ἐδίδαξε ὅτι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομε: «πνεῦμα» καὶ τὸ πεδίο τῶν ἐνεργειῶν του: ἡ «ἱστορία» ἔχουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά τους ἓνα βάθος ψυχοβιολογικὸ, τὴν ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ ψυχὴ ποὺ σπαράζεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ τῆς ἀγῶνα, ἀπὸ τὶς ἐμπλοκὲς καὶ τὰ προβλήματα τῆς. Ὅταν φωτίσει τὸ βάθος τοῦτο ἡ ἐρευνα καὶ συλλάβει τὴ νομοτέλεια ποὺ διέπει τὰ φαινόμενά του, θὰ ἐξηγήσει πολλὰ ἀπὸ τὰ ζητήματα τῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς ζωῆς καὶ θὰ εἰσδύσει στὸ νόημά της.

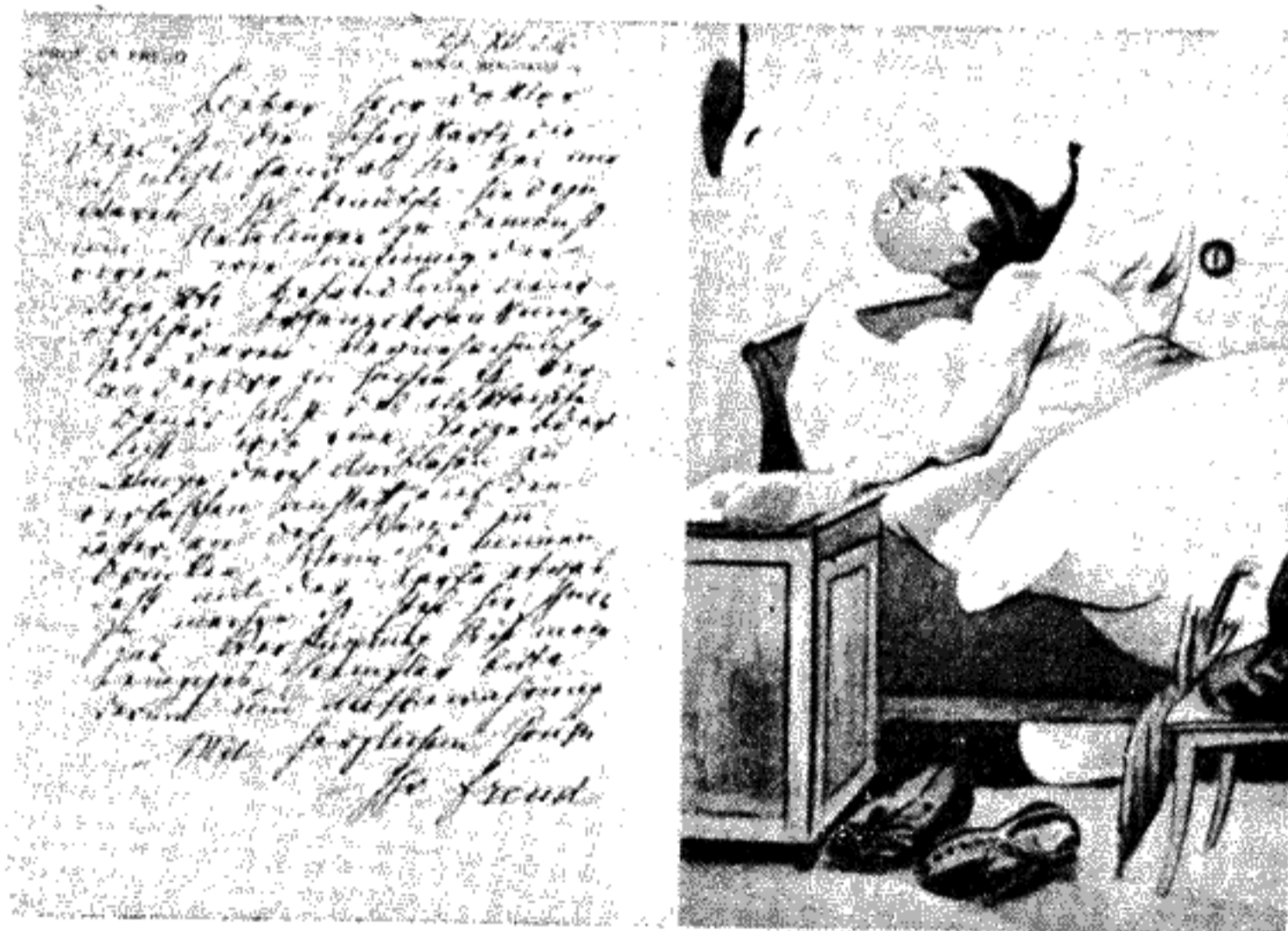
Θὰ μπορούσε νὰ προστέσει κανεὶς καὶ ἄλλες θετικὲς ὑπηρεσίες στὸν πίνακα τοῦ ἀπολογισμοῦ. Περιορίζομαι ὁμῶς σ' αὐτὲς τὶς πέντε, ὄχι μόνο γιὰ τὶς θεωρῶ πρώτες στὴ σειρά τῆς σπουδαιότητος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πίστεύω ὅτι ἀρκοῦν γιὰ νὰ θεμελιώσουν τὸ ὄνομα καὶ τὴν προσφορὰ τοῦ Freud μέσα στὴν πρόσφατη ἱστορία τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης. Εἶναι δυνατόν βέβαια στὶς λεπτομέρειες τοῦ κάθε κεφαλαίου, ἀπὸ τὰ πέντε ποὺ συνοπτικὰ ἀναφέρω παραπάνω, νὰ διατυπωθοῦν (ἐλαφρότερες ἢ σοβαρότερες) ἀντιρρήσεις· ἀλλ' ὅσοι πολλὰς «θέσεις» τῆς θεωρίας εἶναι ἀκόμη ρευστῆς ἢ ἀντιλεγόμενες. Παραμένει πάντοτε τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴν κοφτερὴ ματιὰ καὶ τὴν ἀποφασιστικὴν τοῦ ἀληθινοῦ πρωτοπόρου ὁ Freud ἀνίχνευσε

τις σκοτεινές γωνιές τοῦ ψυχικοῦ σύμπαντος καὶ ἔφερε στὸ φῶς πολλὰ καὶ βαριά ἀπὸ σημασία μυστικά του: τὶς ἀλήθειες ποὺ βραχυλογικὰ ἀπαρίθμησα πρὶ πάντων. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀλήθειες αὐτές (ὅπως συμβαίνει σχεδὸν κατὰ κανόνα) ἦταν πολὺ ὀδυνηρές· ἢ ἀποκάλυψή τους ἔκανε πολλοὺς νὰ φωνάξουν ἀπὸ πόνον ἢ καὶ ἀπὸ ντροπή. Ὅμως τί νὰ γίνῃ; Τῆς ἐπιστήμης τὸ νυστέρι δὲν ξέρεῖ τὸν οἶκτο ἢ τὴν αἰδῶ... Ἄλλωστε, στὰ θέματα ποὺ διερευνᾷ ἡ Ψυχολογία τοῦ Βάθους, ἡ ψυχικὴ μας ἀντίδραση εἶναι συνάρτηση τῆς προοπτικῆς, τῆς ὀπτικῆς γωνίας μὲ τὴν ὁποία παρατηροῦμε. Ὅταν βλέπεις τὸ δέντρο πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους καὶ χαίρεσαι τὸ φύλλωμα καὶ τὰ ἄνθη του, ἀπορεῖς γιατί μερικοὶ ἐπιμένουν νὰ σκάψουν καὶ νὰ ἰδοῦν τὶς λασπωμένες ρίζες ποὺ προμηθεύουν τοὺς χυμοὺς τῆς ζωῆς σ' αὐτὸ τὸν ὠραῖο θρίαμβο. Ἐπειτα μὲ δύο τρόπους μπορεῖς ν' ἀντιδράσεις: ἢ νὰ πονέσεις καὶ νὰ ντραπῆς γι' αὐτὴ τὴν ἀπροσδόκητὴ ἀπογύμνωσι — ἢ νὰ θαυμάσεις καὶ νὰ ὑπερηφανευτεῖς ποὺ τόση λάσπη μετουσιώνεται σὲ τέτοιαν ὀμορφιά...

«Perspektivische Wahrheiten» ὀνομάζει τὶς ἀλήθειες αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ Nietzsche.

Στὸν ἀπολογισμὸ ποὺ συντάσσομε ὑπάρχει, φυσικὰ, ἀπέναντι στὸ ἐνεργητικὸ καὶ ἕνα φύλλο μὲ τὰ κοντόλια τοῦ παθητικοῦ. Σ' αὐτὸ μιὰ αὐστηρὴ ἀλλὰ δίκαιη κριτικὴ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ κάνει τὶς ἀκόλουθες ἀναγραφές:

1ο Στὸν φροῦδισμό ἐπιβιώνει τὸ πνεῦμα τοῦ στεγνοῦ καὶ δογματικοῦ ἐπιστημονισμοῦ — κληρονομία ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα — μὲ τὴ δῆθεν «θετικότητά» του (esprit positif), ποὺ γέννησε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τρέφει, στὸν τομέα τῆς Ψυχολογίας, πολλὰς πλάγες: τὸ μερισμὸ τοῦ ψυχικοῦ σύμπαντος σὲ «στοιχεῖα», τὸν αἰτιοκρατούμενο νετερμινισμό τῶν «γενετικῶν» ἐξηγήσεων, τὴ «μηχανικὴ» ἀντίληψη τοῦ ψυχικοῦ βίου κ. ο. κ. Ἐτσι ξανάρχεται πάλι στὴν ἐπιφάνεια τὸ σχῆμα τοῦ «ψυχικοῦ αὐτομάτου», ἢ ὑπόθεση δηλαδὴ ὅτι ἡ ψυχὴ ἀντιδρᾷ στοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ στοὺς ἐσωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς ὡς αὐτόματο (ἄθροισμα μηχανικὰ συντεταγμένων στοιχείων),

Αὐτόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Freud τῆς 17 Δεκ. 1926 πρὸς τὸν καθηγητὴ Meng, μὲ συναποστολὴ τῆς χιουμοριστικῆς εἰκόνας ὅπου μιὰ χωριάτισσα προσπαθεῖ νὰ σβύσῃ τὴν ἠλεκτρικὴ λάμπα φυσώντας τὴν ὡς νὰ ἐπρόκειτο γιὰ κανένα ἀναμένο κερὶ ἢ λυχνάρι. Κάτι τὸ παρόμοιο — γράφει στὸ γράμμα του ὁ Φρόυντ — συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ψυχιάτρος ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν ἀκόμα νὰ θεραπεύσουν τὶς νευρώσεις μὲ διάφορα φάρμακα καὶ ἠλεκτρισμούς. Ματαιοπονοῦν ὅπως κ' ἡ χωριάτισσα ποὺ προσπαθεῖ μὲ τὸ φύσημα νὰ σβύσῃ τὸ ἠλεκτρικὸ λαμπιόνι, ἐπειδὴ ἀγνοεῖ τὸν ἠλεκτρικὸ διακόπτη, ὡς τὸν γιαντρουὺς ἐκείνους ποὺ ἀγνοοῦν τὴν ψυχανάλυση.

σύμφωνα μὲ νόμους ἀναπότρεπτους, ποὺ μποροῦν πολὺ ἀπλᾶ νὰ διατυπωθοῦν.

2ο Ἀφειτηρία τῆς φροϋδικῆς Ψυχολογίας: ὑπῆρξε ἡ διερεύνηση καὶ σημασιολόγηση τῶν ἀντιδράσεων τῆς ἄρρωστης ψυχῆς. Ἡ «εἰκόνα» ποὺ ἔδωσε ἡ ἔρευνα αὐτή, θεωρήθηκε ἀποκαλυπτική καὶ γιὰ τὸ ψυχικὸ καθεστῶς τοῦ ὑγιῆ ἀνθρώπου. Ἡ ἄρρώστια ὅμως εἶναι πάντα μιὰ παραμόρφωση, ἀνωμαλία καὶ ἐκτροπή· πῶς λοιπὸν θ' ἀποτελέσει μέτρο καὶ γιὰ τὶς «φυσιολογικὲς» καταστάσεις; Ὁ ψυχικὸς ἄρρωστος εἶναι, κατὰ κάποιον τρόπο, ὁ ἠττημένος σ' ἓναν ἀγῶνα ποὺ δὲ μπόρεσε ἢ δὲ στάθηκε τυχερὸς νὰ τὸν κερδίσει. Μήπως λοιπὸν, παίρνοντάς τον ὡς πρότυπο, γιὰ νὰ ἐξηγήσομε μὲ τὴ βοήθειά του τὸν ὑγιῆ, ἀπαλείφομε εὐθὺς ἐξαρχῆς τὸ ἐξηγητέο θέμα, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἡ «νίκη»;

3ο Ὁ Freud καὶ οἱ κορυφαῖοι ὄπαδοί του προχωροῦν στὶς γενικεύσεις μὲ εὐκολία ποὺ προκαλεῖ ἐκπληξη καὶ δικαιολογεῖ πολλές ἐπιφυλάξεις. Στὴ γενίκευση φτάνομε μὲ μιὰν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ λεπτομέρεια, ἐπομένως μὲ μιὰν ἀπλούστευση τοῦ προβλήματος, ποὺ ἂν σὲ ἄλλους τομεῖς τοῦ ἐπιστητοῦ ἐπιτρέπεται, ἐπειδὴ δὲν συνεπιφέρει ἀπαράδεκτες ἀλλοιώσεις τοῦ θέματος, στὴν ψυχογραφικὴ ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία δὲν εἶναι θεμιτή, γιὰτὶ ἔδῳ ἔχομε νὰ κάνομε μὲ ἔμψυχα ὄντα. Καθένα τους εἶναι ἓνα σύμπαν ἰδιόρρυθμο, μιὰ «ἱστορία» καὶ μιὰ «μοίρα» ποὺ ἀποχρωματίζονται γιὰ νὰ χωρέσουν μέσα σὲ γενικούς τύπους. Ἡ ὀργανοθήκη τοῦ ψυχαναλυτῆ, δίνει συχνὰ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ «ἔννοιες» (κατηγορίες καὶ μεθόδους) διάτρητες· διαρρέει ἀπὸ μέσα τους ἡ ζωντανὴ ψυχικὴ πραγματικότητα ποὺ πιστεύεται ὅτι τὴν ἔχουν ἀδράξει κατὰ τὰ οὐσιαστικά της στοιχεῖα.

4ο Ἀκόμη μιὰν «ἀναγωγή» ἔχει εἰς βάρους τοῦ ὁ φροϋδισμὸς. Προσδιορίζει γιὰ κάθε πνευματικὸ ἔργο (εἴτε ἐπιστημονικὸ, εἴτε καλλιτεχνικὸ, εἴτε ἠθικὸ κατόρθωμα εἶναι τοῦτο) τὰ ψυχογενετικά του στοιχεῖα: παρορμήσεις, ἀνασχέσεις, ἀπωθήσεις, συμπλέγματα, συμβολικὲς μεταμφιέσεις, ἐξιδανικεύσεις κτλ. καὶ πιστεύει ὅτι ἔτσι ἔχει τὴν «ἐξαντλητικὴν» ἐξήγησή του. Ὅτι τὰ γεγονότα τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐμπίπτουν ἀπὸ ὀρισμένη πλευρὰ τους στὸ προβληματικὸ πεδίο τῆς Ψυχολογίας τοῦ Βάθους, δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, ἀφοῦ στὴ ρίζα τους ὑπάρχουν κάποιες ψυχικὲς διεργασίες ποὺ ἔργο τοῦ ψυχολόγου εἶναι νὰ τὶς ἐξιχνιάσει καὶ νὰ τὶς κάνει νοητές. Κάθε ὅμως πνευματικὸ δημιούργημα αὐθεντικὸ ἔχει τὸ κέντρο τοῦ βάρους του, τὴν εἰδικὴ σημασία του, ποὺ τὸ τοποθετεῖ μέσα στὴν ἱστορία τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ, πέρα ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅπου μπορεῖ νὰ εἰσχωρήσει μὲ τὶς

ἀναλύσεις καὶ τὶς «ἐξηγήσεις» τοῦ ὁ ψυχολόγος (ὅπως καὶ ὁ κοινωνιολόγος). Ἡ «ἀναγωγή» λοιπὸν τῆς πνευματικῆς δημιουργίας στὶς «τροποποιήσεις» τοῦ ψυχισμοῦ δίνει μιὰν ἐξίσωση ποὺ δὲν εἶναι σωστή. Καὶ ὁδηγεῖ σὲ παρανοήσεις.

5ο Τὴν ἔρευνα «ἐκ τῶν κάτω» ποὺ εἶναι γιὰ τὴν Ψυχολογία τοῦ Βάθους τὸ ὁδηγητήριον ἔμβλημα (γιὰ κάθε διάθεση ἢ πρόθεση συνειδητῆ νὰ ἀνασύρονται στὴν ἐπιφάνεια τὰ ὑποσυνειδήτητα κίνητρα, καὶ γι' αὐτὰ πάλιν ν' ἀναζητοῦνται οἱ βασικὲς ἐνστιγματικὲς παρορμήσεις) λιγότερο ὁ ἴδιος ὁ Freud καὶ περισσότερο οἱ ὄπαδοί του (ἄθελα ἴσως ἢ ἀπὸ ὑπερβολικὸ ζῆλο, τὴν παρουσιάζουν κάποτε ἔτσι ὥστε νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση μιᾶς στροφῆς «πρὸς τὰ κάτω». Δηλαδή μιᾶς παραδοχῆς ἐλευθεριῶν ποὺ δὲν εἶναι πιά ἀνεκτές. Ὅχι γιὰτὶ προσβάλλουν τὴν εὐαισθησία τῶν σεμνότυφων ἀνθρώπων, ἀλλὰ γιὰτὶ ἀξιολογήσεις ποὺ περιορίζουν τὴν ἠθικὴ εὐθύνη γιὰ νὰ κάνουν τόπο σὲ «φυσικὰ» δικαιώματα, εἶναι δυνατόν νὰ θέσουν σὲ κίνδυνον ἓναν οὐμανισμό ποὺ κατακτῆθηκε μὲ πολὺ μόχθο. Μὲ τρόπο στέκεται ὁ πολιτισμένος ἀνθρώπος ἐκεῖ ποὺ ἔφτασε· λίγο νὰ λιποψυχήσει καὶ θ' ἀρχίσει μιὰ ραγδαία ἐπιστροφή στὴν ἀγριότητα.

* * *

Καὶ στὸν πίνακα τῶν μειονεκτημάτων περιορίζομαι πάλιν σὲ πέντε ἀναγραφές. Ὅχι γιὰ λόγους συμμετρίας, ἀλλὰ γιὰτὶ αὐτὰ τὰ ἀδύνατα σημεῖα τοῦ φροϋδισμοῦ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὰ σπουδαιότερα. Ἡ παράθεση τῶν δύο φύλλων τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἔτσι καθὼς γίνεται ἔδῳ, πιθανὸν νὰ μὴν ἱκανοποιήσει τὸν κοινὸ ἀναγνώστη. Ἀπὸ τοὺς ὅπωςδήποτε μυημένους οἱ ἄλλοι περιμένουν συνήθως ὄχι ἀπαρίθμηση, ἀλλὰ προσθαφαίρεση τῶν παρατηρήσεων, γιὰ νὰ βγεῖ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα μ' ἓνα σὺν ἢ μ' ἓνα πλῆν. Ἔτσι ὅμως μόνο ποσὰ μετρητὰ μὲ κοινὰ μέτρα μποροῦν νὰ λογαριάζονται, ὄχι καὶ πνευματικὲς εὐστοχίες καὶ ἀστοχίες. Γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἐξισωθεῖ ὁ ἀπολογισμὸς μου πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τὰ ἀριστερά.— Καμιὰ ἀνθρώπινη προσφορά στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἀψογῆ δὲν εἶναι. Συχνὰ μάλιστα τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῶν μεγάλων, τῶν ἀποφασιστικῶν γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος κατακτήσεων ἰσοσταθμίζονται μὲ ἄλλα τόσα ἀρνητικά. Τὸ ἔργο ὅμως τῶν κορυφαίων ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος ἔχει κατὰ κανόνα τοῦτο τὸ προσόν: διδάσκει τὶς ἐπερχόμενες γενεές ὄχι μόνο μὲ τὶς ἀλήθειες, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς πλάνες του. Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορίαν ἀνήκει, χωρὶς καμιάν ἀμφιβολία, καὶ τὸ ἔργο τοῦ Sigmund Freud.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

